

BALKANLARDA TÜRKÇE BASIN HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Yard. Doç. Dr. Ayşenur İSLAM

Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa kıtasındaki kültür merkezleri olan Balkan şehirlerinde Türkçe basın yayın hayatı 1800'lü yılların son çeyreğinde başlar. 19 ve 20. yüzyılların karmaşık siyasî ilişkilerinin ve bu ilişkiler sürecinde yaşanan göçlerin, sosyal dalgalanmaların olumsuz etkilerine rağmen günümüze kadar devam eder.

Son iki yüz yıldır sahnede olan bütün güçlülere rağmen Balkanlarda Türkçe gazetecilik geleneği, İdealist ve mücadeleci aydınlar tarafından yaşatılmaktadır. Bu süre içinde sadece Bulgaristan Türkleri tarafından çıkarılan süreli yayın sayısının 190'ı, Yugoslavya Türkleri tarafından çıkarılanların sayısının 50'yi, Yunanistan'da çıkarılanların sayısının ise 70'i geçmesi ve bu yayınların önemli bir kısmının fonksiyonel olması da bu düşünceyi desteklemektedir.

Son on yıldır yaşanan değişimin, Balkanlarda bütün hayatı, bu arada basın yayın çalışmalarını da etkilediği açıktır. Bu değişimin olumlu taraflarını öne çıkararak yeni bir hamle yapan Balkanlardaki Türk gazetecileri, geçmişle olan bağlarını sürekli güçlendirerek geçen yüzyıllarda bölgedeki Türk toplumlarının yüz akı olmuş gazetecilik geleneğini sürdürmektedirler.

Anahtar Kelimeler:

Balkanlarda Türkçe Basın, Rumeli Basını, Balkanlarda Türkçe Gazetecilik,
Balkanlarda Türkçe Dergicilik

GİRİŞ

Balkanlar, coğrafi olarak Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan bir yarımada'dır. Batısında Adriyatik Denizi, güneyinde Akdeniz, doğusunda Ege, Marmara ve Karadeniz yer alır. Tuna ve Drava nehirleri ise kuzey sınırı olarak kabul edilir.

Türk toplumunun Balkanlarla (Rumeli) ilişkisi çok erken dönemlerde başlamıştır. 5. yüzyılın başlarından itibaren Türkler Balkanlara girerler. Atilla'nın bu bölgenin büyük bölümünü ele geçirerek İstanbul yakınlarına kadar geldiği bilinmektedir. 11 ve 12. yüzyıllarda ise Peçenek, Kuman ve Uz Türkleri Balkanlara gelip yerleşirler. 13. yüzyıl ortalarında da muhtemelen Moğol istilasından kaçan Sarı Saltuk ile sonradan onun adıyla anılan Türkmen aşireti Balkanlara geçer ve Dobruca dolaylarında ilk Müslüman Türk cemaati meydana getirilir.

Balkanlarla asıl uzun süreli ve kalıcı ilişkiler Osmanlılar zamanında başlamış ve günümüze kadar da devam etmiştir. Bu ilişkiyi başlatan Orhan Gazi'nin büyük oğlu, Rumeli Fatih Süleyman Paşa'dır. Onun 1354 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Gelibolu'ya ulaşmasıyla başlayan fetih harekâtı, kendisinden sonra dalgalar halinde devam etmiş ve Balkanlar kısa bir süre sonra Osmanlı devletinin en önemli kanatlarından biri haline gelmiştir. Edirne hariç bugünkü Trakya sınırına ulaşma tarihi, ilk fetihden sadece üç yıl sonradır. 1. Murat devrinde ise (1362-1389) bu sınırlar Tuna'ya ve Adriyatik denizine kadar uzanır. Yıldırım Bayezid, (1389-1402) harekâtı Romanya'ya doğru genişletmiş, Fatih Sultan Mehmet ise (1432-1481) Atina'ya, Bükreş'e girmiş ve Bosna-Hersek'i almıştır. Kanuni Sultan Süleyman Balkan seferlerini Kuzey'e doğru çevirmiş, Orta Avrupa'nın kilidi sayılan Belgrad'ı alarak (1521) Macaristan'a girmiş ve Mohaç Meydan muharebesi ile bu ülkeyi de topraklarına katmıştır. Bu tarihten itibaren Balkanlar, iki yüz yıl sürecek bir barış ortamına kavuşmuş ve bölge hızlı bir gelişme göstermiştir.

Balkanlarda bu manzara 1683'ten itibaren bozulmaya başlar. 1699 Karlofça antlaşmasından sonra Türkler, bu topraklardan kademe kademe çekilmek zorunda kalırlar. 1832 yılında Yunan krallığı kurulur, 1878'de ise Romanya, Sırbistan ve Karadağ, devlet olarak teşekkül eder. Makedonya, Batı Trakya ve Bulgaristan'ın bazı bölgeleri ise 1912 yılında terk edilmiştir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğindeki gelişmelerden sonra bugün Balkanlarda Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Makedonya, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan ve Arnavutluk olmak üzere dokuz devlet yaşamaktadır. Kosova'nın statüsünün ne olacağı şimdilik belli değildir. Uzun süre de bu statünün belli olmayacağı anlaşılıyor. 1999 yılındaki müdahaleden sonra Kosova, şu anda Birleşmiş Milletler'in oluşturduğu bir sistem tarafından idare edilmektedir. Günümüzde Balkan ülkelerinden Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Makedonya ve Kosova'da belli yoğunluklarda bir Türk nüfus yaşamaktadır. Bölgedeki Türk nüfusuyla ilgili sağlıklı bilgiler olmamakla birlikte bunların sayısının 2.500.000 civarında olduğu sanılmaktadır. Bu nüfusun büyük bir bölümü fethi izleyen yıllarda bölgeye Anadolu'dan iskân edilen atalarımızdan Türkiye'ye göç etmeyenlerdir. Bir kısmının da kuzeyden Osmanlı öncesi bölgeye gelip yerleşen ve daha sonra müslüman olanlardan meydana geldiği sanılmaktadır. (1)

OSMANLI'DA VE BALKANLARDA İLK GAZETECİLİK FAALİYETLERİ

Basın, Osmanlı toplumunun Avrupa'dan 19. yüzyılda aldığı kurumlardan biridir ve Osmanlı topraklarındaki ilk süreli yayın da Fransız Elçiliği tarafından başlatılmıştır. (2)

Bir kısmı Türkçe yayınlanan ilk gazete İse Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da çıkardığı **Vaka-i Mısriye'**dir. Ancak, Osmanlı Türk Basınının gerçek başlatıcısı 1 Kasım 1831'de Sultan II Mahmut'un emriyle yayın hayatına başlayan Takvim-i Vekayi olarak bilinir. Gazete 5.000'e

ulaşan baskısıyla ülkenin her yerine dağıtılmış, her kesime hitap etmiş ve kısa zamanda resmî tebliğ yayınlayan bir araç olmaktan çıkmıştır.

1840'tan itibaren yayın hayatına giren Ceride-i Havadis de ikinci Türkçe yarı resmî basın organı olma özelliğini taşımaktadır. Her iki gazetenin topluma mesajları genel hatlarıyla şöyle özetlenebilir: Tanzimat'ın savunulması, merkezîyetçi politikanın pekiştirilmesi, müslim-gayrimüslim eşitliğinin sağlanması, Avrupa merkezli dünya görüşünün yaygınlaştırılması, dilde sadeleşme, Batı deyim ve kavramlarının benimsenmesi, habercilik derecesinde eğitimcilik rolü üstlenmek.

Tanzimat'ın ilanından sonra eyalet sistemi yerine vilâyet sisteminin getirilmesiyle (1864) meydana gelen değişikliklerden biri de her vilâyet merkezinde bir matbaanın açılması olmuştur. Zamanla bu matbaalarda resmî vilâyet gazeteleri çıkarılmaya başlanır. Bilindiği gibi ilk vilâyet; Niş, Silistre ve Vidin eyaletlerinin birleşmesiyle meydana gelen Tuna Vilâyeti'dir. İlk vilâyet gazetesi ise Türkçe ve Bulgarca yayımlanan Tuna gazetesidir. Bu aynı zamanda Balkanlardaki ilk Türkçe süreli yayındır. (3)

Balkanlar'daki bu ilk süreli yayınlarda genel olarak; kanunlar, yönetmelikler, tayinler, resmî bildirimler, kamu görevlilerinin ödüllendirilmeleri, kamu kurumlarının başardığı işler, valilerin konuşmaları ve yazıları yer alır. Yazıların konuları yaşanan tarihi sürece göre farklılıklar gösterir ve hemen hemen hepsi imzasız yayımlanır. Her yerde aynı olan bu klasik yayınlara yanı sıra pek çok vilâyet gazetesinde şiirler, inceleme ve araştırmalar, tarih çalışmaları da yer almıştır.

Birçok yörede bu gazeteler ilk süreli yayın olduğundan, işe gazeteciliğin alfabesinden başlanmış ve kitlelerin eğitilip yönlendirilmesinde önemli adımlar atılmıştır. Yazılar genellikle vilâyet mektupçusunun sorumluluğundadır, ancak pek çok bölgede yayın kurulları oluşturularak kalemi kuvvetli kişilerle aydınlar gazetecilik mesleğine kazandırılmışlardır.

1889'da yayınlanan bir genelge ile vilâyet gazetelerinin, İstanbul gazetelerinin muhtevasını takip etmesi istenmiş ve edebî yazılara son verilmiştir. Bu durum gazetelere ilgiyi azaltmış ve çoğunun işlevini daraltmıştır. Bunun üzerine 1903'te Şûra-yı Devlet, yeni bir kararname yayımlayarak vilâyet gazetelerinin yörenin tarımı ve doğal kaynakları ile ilgili sorunları aydınlatamadığını, halkın kültürel ve meslekî gelişmesine katkıda bulunamadığını belirtir. Aynı kararnamede bu olumsuzluğun giderilmesi için, bilgi sahibi kişilere yazı yazdırılması, yazıların herkesin anlayabileceği bir Türkçe ile kaleme alınması ve muhtarların gazetelere abone olması istenmiştir. (Koloğlu, 1996)

Vilâyet gazetelerinin en ilginç yanı, yayın dili veya dilleridir. Bilindiği gibi, Osmanlı asırları boyunca Balkanlardaki farklı etnik toplulukların kendi dillerini terketmeleri konusunda herhangi bir baskı uygulanmamış, fakat gerek imparatorluk dili olması, gerekse yüksek eğitimin bu dilde yapılması sebebiyle Türkçe daima bir kültür dili olmuş, hatta Türkçe bilmek şehirli olmanın ilk şartı sayılmıştır. Yine bilindiği gibi Özellikle Balkanlarda yayımlanan ve Panislavist-Panhelenist akımların sözcülüğünü yapan etnik süreli yayınlara tarihi de sözünü ettiğimiz Osmanlı Vilâyet Gazeteleri'nin yayınından yirmi, yirmi beş yıl önceye gitmektedir. Bu etnik milliyetçi-radikal gazetelerin çoktan yayın hayatına girmiş olması ve Tanzimat'tan sonra farklı etnik toplulukların kendi dilleri ile eğitim görmeleri meselesinin gündeme gelmesi, vilâyet gazetelerinin dillerini de ister istemez etkilemiştir.

Böylece Balkanlar'da çıkarılan vilâyet gazetelerinin bir kısmı, Türkçenin yanı sıra ikinci bir dilde de yayımlanır. Bu ikinci dil, ya bölgedeki en büyük azınlığın dili veya yörede çoğunlukta olan halkın dilidir. İkinci dilde yapılan yayımlar Türkçe metnin aynısıdır. Balkanlar'daki siyasî şartlar tümüyle değiştikten sonra, hatta günümüzde de, bu alışkanlık farklı sebeplerle kısmen sürdürülmüştür.

Genellikle haftalık olan bu yayınlar çoğu kez düzensiz çıkar. Sayfa sayıları iki ile dört arasında değişir. Resim ve karikatür yayını yok denecek kadar azdır. Tirajları oldukça düşüktür. Zaman zaman ilâveler yayımladıkları görülür. Bazı merkezlerde duvarlara yapıştırılarak okunmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu gazetelerin ömürleri de çok değişiktir. Bazıları ancak birkaç yıl yayımlanabilmiş, bazıları ise İmparatorluğun parçalanmasından sonra da farklı isimlerle ve özel gayretlerle de olsa yayın hayatlarına devam edebilmiştir.

Basının İstanbul'un tekelinden çıkmasına se-

bep olan vilâyet gazeteleri, İmparatorluğun egemenliği altındaki bölgelerde Türkçe gazetecilik geleneğinin oluşmasında büyük rol oynamış, basının öneminin Türkler tarafından kavranılmasına sebep olmuştur. Devletin dağılmasından sonra Türk kimliğinin muhafazası rolünü üstlenen yerel Türkçe gazetelerin yayımlanması aşamasında, vilâyet gazeteleri tecrübesinin önemli rolü olduğu da söylenebilir.

İlki 1865 yılında yayımlanan vilâyet gazetelerinin, 1906 tarihli Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'ye göre Balkanlar'daki dağılımı şöyledir:

Yayının Adı	Yayın Yeri	Tarihi	Yayın Dili
Bosna	Bosna	1866	Türkçe-Sırpça
Cezayir-i Bahr-i Sefid	Rodos	1882	Türkçe-Rumca
Girid	Girid	1867	Türkçe-Rumca
İşkodra	İşkodra	1868	Türkçe
Kosova	Priştine	1877	Türkçe-Sırpça
Kosova	Üsküp	1888	Türkçe
Manastır	Manastır	1884	Türkçe
Neretva	Hersek	1876	Türkçe-Sırpça
Prizren	Prizren	1871	Türkçe-Sırpça
Rumeli	Manastır	1873	Türkçe
Selanik	Selanik	1869	Türkçe-Rumca-Bulgarca-İbranca
Tuna	Tuna	1865	Türkçe-Bulgarca
Yanya	Yanya	1868	Türkçe Rumca

Tarih boyunca dünyanın en problemli üç bölgesinden biri olan Balkanlar, en huzurlu dönemlerini Osmanlı hükümrânlığı altında geçirmiştir denilebilir. Ancak, asırlarca devam eden bu Osmanlı barışı, Karlofça antlaşmasının ardından başlayan kademeli geri çekilme ve toprak kayıplarıyla sona erer. Eski ve köklü bir şehir kültürünün mirasçısı olan ve bugün tâbiyeti altında buldukları devletlerin azınlık toplumlarını oluşturan Rumeli Türkleri, çok zor şartlar ve mahru-

miyetler içinde de olsa dillerini, dinlerini, kültür varlıklarını, kısacası kimliklerini muhafaza konusunda takdire şayan bir gayret içindedirler. Üsküp, Prizren, Selanik, Manastır, Saraybosna, Filibe, Sofya gibi eski kültür merkezlerinin yanı sıra Gümülcine, Priştine, Gostivar, Köstence, Şumnu, Kırçali, Komrat gibi yeni merkezlerde yoğunlaşan kültürü yaşatmaya yönelik faaliyetler 19. Yüzyıldan bu yana devam etmektedir.

"Biz varız ve buradayız" cümlesinin en güçlü ifade edilebildiği ortam, günümüzde şüphesiz basın yayın organlarıdır. Eğiten, birleştiren, tarihi köklere bağlılığı yeşerten, kamuoyunu oluşturan ve açıklayan yönüyle basın, Balkanlardaki Türk toplumlar için günümüzde de vazgeçilmez bir önem taşımaktadır.

Balkanlardaki Türk basınına sadece bir haberleşme ortamı olarak görmemek gerekir. Bu açıdan bakıldığında, eldeki tüm yayınlar ve özellikle dergileri dinî, siyasî ve kültür-sanat ağırlıklı olmak üzere üç kısma ayırmak mümkündür. Kültür-sanat ağırlıklı olanları ise büyüklere ve çocuklara yönelik olmak üzere iki alt bölümde ele almak gerekir.(4)

Şimdi söz konusu gazete ve dergileri bölgelerine göre ve tarihi sıralarıyla kısaca gözden geçirelim:

MAKEDONYA'DA TÜRKÇE BASIN

İmparatorluk yıllarında önemli bir kültür merkezi olan Makedonya'da başta **Hüsn ve Şiir** ve **Genç Kalemler** olmak üzere pek çok gazete ve dergi yayınlanır. Osmanlı ordusunun Makedonya'dan çekilmesi ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında bölgedeki Türk varlığı üzerindeki baskılar ve siyasi karışıklıklar sebebiyle bu faaliyetlere ara verilir. Savaşın sonrasındaki baskıların nisbeten azalmasıyla, 1919 yılında Makedonya'da "Müslüman menfaatlerine hadim" iki Türkçe gazete birden yayınlanmaya başlanır. Bunlar haftada iki sayı çıkan **Rehber** adlı gazete ile haftada bir yayınlanan **Uhuvvet**'tir. Her ikisi de kısa ömürlü olan bu gazetelerden sonra 1920 yılında Yugoslavya'da "İslam Muhafaza-i Hukuk Cemi-yeti"nin organı olan ve haftada altı gün yayınlanan **Hak** gazetesi çıkmaya başlar. 1924'te gazete, hükümet aleyhtarı bir yazı sebebiyle kapatılınca gazetenin Sırp sahibi önce **Hak Yolu**'nu, o kapatıldıktan sonra da 1925'te **Mücadele**'yi çıkarır. Aynı yıl **Yeni Vakit** ve **Birlik** adlı iki yeni gazete daha yayın hayatına girer.

1920 yılında yayınına başlanan bir başka gazete ise **Sosyalist Fecri** adını taşımaktadır ve İşçi Partisi yayın organının Türkçe baskısıdır. Yugoslavya Radikal Partisinin yayın organı olan **Seda-yı Millet** ile Demokrat Birliği'nin yayın organı olan **Işık** gazeteleri de 1927 yılında çıkmaya başlar. Siyasî içerikli olan her üç gazetenin de sahipleri Sırp'tır. Bu gazeteler temsilcisi oldukları partilere oy toplamak amacı gütmekte ve Türklerin tarihi, kültürü, eğitimi ve güncel sorunlarıyla fazlaca ilgilenmemektedirler. Buna rağmen siyasî kaygıyla da olsa Türk toplumunun varlığını öne çıkaran ve ana diliyle konuşan bu gazeteler, Makedonya Türklerine önemli bir destek vermiştir. İkinci Dünya Savaşına kadar Üsküp'te yayınlanan son gazete **Doğru Yol**'dur (1937). Haftada bir yayınlanan Doğru Yol'un imtiyaz sahibi ise bir Türk'tür.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yeni bir baskı dönemi yaşayan bölge Türklerinin savaş sonrası ilk gazetesi **Birlik**'tir (1944). "Makedonya Müslüman Halkları Kurtuluş Cephesi haftalık gazetesi" olduğu belirtilen Birlik, Latin harfleriyle yayınlanan ilk Türkçe gazete olma özelliğine de sahiptir. Ancak gazetenin Makedonya'da yaşayan Türk halkının yayın organı olduğu 1995 yılına kadar kayda geçirilemez. Gazetenin üzerinde gözle görülür bir sansür yoktur, fakat çok gelişmiş olan otokontrol mekanizması sansürün yerini almış durumdadır. Buna rağmen 1960'lardan sonra gazete, Türkiye ve Türk Dünyası ile ilgili haberler vermeye ve kültüre, edebiyata, sanata, inançlara, örf ve adetlere dair yazılar yayınlamaya başlar. 54 yıl aralıksız çıkan Birlik gazetesi bir manada Makedonya Türklerinin alfabesi, okuma kitabı, sesi ve sicili olmuştur.

1949 yılında "Makedonya Kadınlarının Anti-faşist Cephesi"nin yayın organı olarak çıkan **Yeni Kadın** dergisi yılda üç kez yayınlanan bol resimli modernist bir kadın dergisidir, ancak kendisine bir okur kitlesi yaratamayarak altıncı sayıdan sonra kapanır.

1950 yılında yayınına başlanan **Pioner** gaze-

tesisi ise çocuklara yönelik yazı ve şiirlere yer vermektedir. 1951 yılında gazete yerini Sevinç dergisine bırakır. Ayda bir yayınlanan ve elli yıldır kaliteli bir çocuk dergisi olma özelliğini koruyan Sevinç'in Makedonya Türk çocuk edebiyatının gelişmesinde önemli bir payı vardır. Yedi-on dört yaş çocuklarına hitap eden bu derginin yanı sıra 1957 yılında yayınına başlanan Tomurcuk dergisi ise anaokulu çocuklarını kucaklamaktadır.

Birlik çatısı altında 1968 yılında çıkmaya başlayan Sesler dergisi ise 1960'lardan itibaren hızla gelişen Türk edebiyatını desteklemesi ve yayın hayatını kesintisiz sürdürmesi açısından farklı bir yere sahiptir (*Tuna, 1983*).

1990'larda başlayan ve eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla sonuçlanan süreç, Makedonya Türk basınına da etkilemiş bulunmaktadır. Makedonya anayasasında yer alan bir madde ile artık gazete ve dergi yayıncılığı devlet ve parti tekelinden çıkarak bağımsızlaşmaktadır. Bu değişimden sonra yayınlanmaya başlanan ilk Türkçe dergi **Vardar**'dır. 1994'te ve ayda bir çıkmaya başlayan Vardar, Balkanlardaki Türklerin tarihlerini, bu günlerini ve problemlerini ele alan yazılarıyla önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Son olarak 1987'den beri yayınlanan bir "İslâmi Kültür ve Haberler Gazetesi" olan **El Hilal**'den ve Türkiye'deki **Zaman** gazetesinin Makedonya baskısından söz etmek gerekir. Bu iki gazetenin ortak özelliği, Osmanlı'dan kalma bir geleneği sürdürerek birden fazla dilde yayınlanıyor olmalarıdır (*Şeh, 1999; Virmiş, 1999; Kaya, 1999*).

KOSOVA'DA TÜRKÇE BASIN

Osmanlı Devleti, fetihten 500 yıl sonra Kosova topraklarını terkettiğinde geride medeniyetinin mirasçısı olarak Yugoslavya Türklerini bırakmıştı. Ne yazık ki Kosova bölgesinde yaşayan bu Türk toplumu, ancak 1951 yılında resmen tanınmış ve anadilinde eğitim görme, yayın yapma hakkına kavuşmuştur. Oysa bu bölgedeki ilk gazetecilik faaliyetlerinin 1870'lerde İmparatorluk

yıllarında başladığı, eğitim hayatınınsa gayet ileri seviyede olduğu bilinmektedir.

Bölgedeki ilk Türkçe gazete Prizren'de 1871 de çıkarılan **Prizren** adlı vilâyet gazetesidir. Priştine'de yayınlanan ilk Türkçe gazete ise Kosova adını taşır. (1877). II. Meşrutiyet'ten sonra resmi gazetelerin yanı sıra; **Yeni Mektep** adlı bir mesleki dergi ve çeşitli cemiyetlerin yayın organları niteliğindeki **Enva-i Hürriyet, Şar ve Yıldız** gazeteleri yayınlanır. 1919-1920 yılları arasında **Rehber ve Uhuvvat** gazeteleri çıkar. Bu tarihten 1951 yılına kadar bölgede Türkçe yayın faaliyetleri durdurulmuştur. Buna rağmen, gayet girift siyasi olaylara sahne olan ve üç büyük savaş geçiren bölgede yaşayan Türk halkı, bu zaman zarfında kültürünü, adet ve geleneklerini, örfünü ve dilini korumak konusunda üstün bir gayret sarf eder.

Temel insani hak ve hürriyetlerin kısmen tanındığı 1951 yılından itibaren bir araya gelerek kültür miraslarıyla ilgili çeşitli çalışmalar yapmaya başlayan Yugoslavya Türkleri, Öncelikle **Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği**'ni kurarlar. Başlı başına bir ekol oluşturan bu derneğin etrafında çok yönlü ve çeşitli bir yayın faaliyeti de başlar. 1971'de **Doğru Yol/ Esin** kültür- sanat dergisi ve 1987'de **Filiz** çocuk dergisi yayınlanır.

Başka bir yayın grubu olan **Tan** çevresinde ise, 1969'da **Tan** gazetesi, 1973'te Çevren adlı bilim-kültür dergisi, 1979'da **Kuş** adlı çocuk dergisi, 1990'da **Çığ** adlı kültür-edebiyat-sanat dergisi yayın hayatına girer.

1994 yılında bir yayın grubu oluşturmaya başlayan Bay çevresinin de bölge Türklerinin kültürel hayatında önemli bir yeri vardır. **Bay** kültür-edebiyat-sanat dergisinden sonra, 1995'te **İnci** çocuk dergisi, 1996'da gençlere hitap eden **Genç Bay** dergisi çıkar.

Bunların dışında, Türk Müziği Konservatuarı Derneği, **Rumeli'den Sesler** adlı müzik dergisini, Türk Demokratik Birliği Partisi Sesimiz ad-

lı kültür-politika gazetesini, Yugoslavya Türk Yazarlar Derneği aylık **Bülten**'ini yayınlamaktadır (*Virmişa, 1999; Popovic, 1995*).

Haftalık siyasî bir gazete olan **Yeni Dönem**, Çocuk dergisi **Türkçem**, ve Mamuşa'da çıkarılan kültür sanat dergisi **Sofra** son yılların devamlı yayın organları arasındadır.

Son olarak Balkanların en hareketli basın hayatına sahip olan Priştine'de 28.02.2001 tarihinde yayına başlayan ve on beş günde bir çıkacak olan **Demokrasi Ufku** adlı dergiyi de zikretmek isterim.

BULGARİSTAN'DA TÜRKÇE BASIN

Bugünkü Bulgaristan topraklarında yayınlanan Türkçe gazete ve dergileri iki tarihî dönem içinde ele almak gerekir. İlk dönem, İmparatorluk zamanında yayınlanan Tuna Vilâyet Gazetesi ile başlayıp 1944'te Bulgaristan'daki siyasî sistem değişikliğine kadar sürer. İkinci dönem ise 1944'ten günümüze kadar yapılan yayınları içine alır.

Tuna Valisi Midhat Paşa'nın 1865'te Rusçuk'ta çıkarmaya başladığı **Tuna** gazetesi Bölgenin ilk Türkçe yayın organı olur. Onu 1867'de **Mecra-i Efkâr** dergisi ve Fransızca-Türkçe yayınlanan **Güneş** gazetesi takip eder.

13 Temmuz 1878'de Osmanlı'dan ayrılarak özerk bir prenslik olan Bulgaristan'da kalan Türkler, pek çok insanî, sosyal ve siyasî acılar yaşar. Bu arada Türkçe basın hayatı da tabii olarak sekteye uğrar. Bu devrede çıkarılan tek Türkçe gazete, **Bulgaristan Resmî Gazetesinin Türkçe Tercümesi**'dir. (1879)

Kısa bir zaman içinde yeni şartlara ayak uydurma mecburiyetini kabul eden Bulgaristan Türkleri, derhal toparlanarak yeni yayın organlarını devreye sokmaya başlarlar. Öyle ki 1879-1908 yılları arasında Bulgaristan'da yayınlanan Türkçe gazete ve dergi sayısı elliye ulaşır. (*Turan, 1998*) İlk olarak; 1880'de **Tarla**, 1884'te

Dikkat, 1887'de **Varna Postası** ve **Serbest Bulgaristan**, 1894'te **Sebat**, 1906'da **Şark** gazeteleri çıkmaya başlar.

Toprakların asıl sahibi olmaktan azınlık konumuna düşen Türk halkının ayakta kalma çabasını simgeleyen bu yayınlar, uzun bir süre toplumun gözü ve kulağı olur. Yeni politik ortamda Türk azınlığın hayati önem taşıyan ve iktidar tarafından askıya alınan pek çok sorunu bu gazetelerde dile getirilir, hal çareleri aranır.

İmparatorluk topraklarında yaşanan siyasî çalkantılar, sarayla aydınların sistem mücadelesi kısa sürede Balkanlara da sıçrar. İstanbul'da tutunamayan bazı Jön Türkler, Bulgaristan'a sığınır. Böylece Prenslik Bulgaristan'ında bir Jön Türk basını oluşur. Türk azınlığa millî bir şuur aşılama, eğitim ve kültür alanlarında bir gelişme süreci başlatma amacı güden bu yayın organlarını Türk hükümetini destekleyenler ve ona karşı olanlar şeklinde ele almak mümkündür. İlk grupta; **Muvazene** (1897-1905), **Uhuvvet** (1904-1905), **Tuna** (1905-1910), **Rumeli** (1906) **Rumeli Telgrafları** (1906) ve **Balkan** (1906-1916) gibi gazeteler yer alır. İkinci grupta ise; **Bedrak-ı Selamet** (1896-1897), **Hilal** (1883-1885), **İttihad-ı İslamiye** (1908-1909) gibi yayın organları vardır. Bu gazetelerin ortak noktası Bulgaristan Türklerinin istek ve ihtiyaçlarına tercüman olmalarıdır.

1912'de patlayan Balkan Harbi, Bulgaristan'daki Türkçe basını da derinden etkiler. Siyasî ortam köklü değişimlere uğrar. Siyasî partiler arasındaki program ve ideoloji farklılıkları uzlaşmaz bir nitelik kazanır. Bu dönemde büyük siyasî partiler kendi görüşlerinin propagandasını yapan Türkçe gazete ve dergiler çıkarmaya başlarlar.

Merkez sol görüşün yayın organı olan **Çiftçi Bilgisi**, Bulgaristan Komünist Partisi Yayın Organı olan **Ziya** gazetesi, Demokrat Parti'nin politik çizgisini izleyen **Tunca** ve **Dostluk** gazeteleri bunlardan birkaçıdır. 1920 yılında yayına başlayan bu gazeteler, hem birbirleriyle hem de karşıt görüşlerle amansız bir mücadele içindedirler.

Hemen hemen aynı dönemde yayın hayatına başlayan **Ahali** (1919-1921), **Koca Balkan** (1925), **Bulgaristan** (1926), **Rehber** (1928-1933), **Deliorman** (1922-1933), **Terbiye Ocağı** (1921-1933), **Halk Sesi** (1924-1934), **Karadeniz** (1933-1934), **Özdilek** (1931-1932), **Rodop** (1929-1934), **Turan** (1928-1934) gibi gazete ve dergiler Türkiye'deki gelişmeleri takip eder ve inkılapları hararetle desteklerler. Bu grubun karşısında ise **Rumeli** (1924), **Yarım** (1934), **Açık Söz** (1936-1937), **İntibah** (1928-1931), **Medeniyet** (1933-1944), gibi yayınlar yer alır.

1934'te Bulgaristan'daki siyasî ve sosyal hayatı yeniden alt üst eden askeri-sivil darbe ve arkasından gelen dikta rejimi, yeni ve eski harflerle yayın yapan Türkçe gazete ve dergileri birbiri ardına kapatmaya başlar. 1944'e gelindiğinde bölgede Türkçe yayın hayatı sona erdirilmiştir.

Bu tarihten itibaren yeni Bulgar rejimi her türlü basın faaliyetini devlet tekeline alır. Gazete ve dergiler, bundan sonra Komünist Parti'nin ve Parti Gençlik Kolu'nun yayın organları olarak çıkmaya başlar.

Bu dönemde Sovyet rejiminin ve Bulgaristan Komünist Partisi'nin propaganda organı olarak çıkmaya başlayan ilk Türkçe gazeteler, Dostluk (1947) ve **Işık** (1945,1947'den sonra **Yeni Işık**) adlarını taşımaktadır. Onları 1954'te **Yeni Hayat** dergisi, 1948'de **Halk Gençliği**, (diğerlerinden farklı ve Türklerin severek okuduğu bir gazetedir. 1970'te **Yeni Işık**'la birleştirilmek bahanesi ile kapatılır.) gazetesi ile **Eylülcü Çocuk** (1946-1960), **Piyoner** (1959-1980) ve **Filiz** (1966) adlı çocuk dergileri takip eder. Bu dergi ve gazetelerin ortak politikası Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın dil ve kültürlerini erozyona uğratmak, onları asimile etmektir. Bu dönemin yayın organlarında Türkiye aleyhtarı yazılarla halkın konuştuğu Türkçeyi tahrif eden bir yazı dili oldukça yaygınlaşır. Hem bu durum, hem de 1960'lardan sonra Türkçe yayın organlarının tek tek kapatılması, geçen yirmi beş yıl içinde Türkçe konuşma ve okuma alışkanlığını kaybetmeye yüz tutmuş bir neslin yetişmesine sebep olur.

1990'ların başında sosyalist yönetimin yıkılmasıyla birlikte Bulgaristan'da Türkçe basın yeniden canlanmaya başlar. Ancak bu defa işler eskisinden de zordur. Türkçe bilen okuryazarların çoğu Türkiye'ye göç etmiş, ekonomik güçlükler had safhaya ulaşmıştır. Bu şartlar altında **Filiz** dergisi yeniden çıkmaya başlar. Onu **Balon** (1994), adlı çocuk dergisi izler, **Hak ve Özgürlük** (1990) gazetesi maddi sıkıntılar içinde yayına geçer. Bu dönemde yayına başlayan diğer Türkçe gazeteler de şunlardır: Bulgaristan Müslümanları Baş müftülüğü yayın organı olan **Müslümanlar** (1990), **Zaman** gazetesi **Bulgaristan** nüshası (1992) ile **Çocuk Sesleri** eki, **Ümit** (1995) dergisi ile **Ümit Çocuk** eki, **Gönül** gençlik dergisi ve 2000 yılında kurulan "Sofya Türk Kültür Merkezi"nin iki sayı çıkabilen, **Kaynak** kültür sanat dergisi (*Çavuşev,1999; Deliorman, tarihsiz; Kerim, 1999; Turan, 1998; Turan, 1996*).

BATI TRAKYA'DA TÜRKÇE BASIN

Batı Trakya Türkleri, 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması gereği, İstanbul Rumlarına karşılık Yunanistan'da bırakılan bir azınlık toplumdur. Büyük çoğunluğunu köylü nüfusun oluşturduğu bu Türk toplumunun sayıca kabarık fakat içerik olarak oldukça zayıf bir yayın hayatı vardır.

Osmanlı döneminde Manastır, Selanik, Yan-ya gibi şehirlerde başlayıp gelişen basın hayatı, Toplumun Yunan uyuğuna geçmesinden sonra kaldığı yerden devam etmemiş, yeni bir başlangıç yapmak zorunda kalınmıştır.

Yunanistan idaresi altındaki toplumun bu dönemde çıkardığı ilk Türkçe gazete, 1924 yılında yayımlanan **Yeni Ziya**'dır. Devrin az sayıdaki aydınlarından biri olan Mehmet Hilmi'nin çıkardığı gazete 1926'da kapanır. Aynı yıl yayına geçen **Yeni Adım** gazetesinin ömrü ise on yıl sürer. 1932'de yayına başlanan **Trakya** gazetesi, Türkiye'yi yakından izleyen ve destekleyen bir

yayın organıdır. 1941 yılında Bulgaristan'ın Batı Trakya'yı işgali ile yayını durdurulan gazete, 1946'da tekrar faaliyete geçer. Gazetenin son sayısı, 1966 yılının ocak ayında yayınlanır. Bölgenin ikinci uzun soluklu gazetesi ise 1931'de yayınlanan **Milliyet**'tir. Düzensiz aralıklarla 1980'lere kadar yayınına devam eden **Milliyet**, Türk toplumunun meseleleri konusunda Yunan hükümeti yanlısı bir çizgi izler.

Yunanistan ve Batı Trakya'nın işgalden kurtuluşunun hemen ardından, iç savaş patlak verir. Büyük ölçüde tarafsız kalmaya çalışan Türk toplumu, iç savaşın her iki tarafınca da ezilir. Türkiye'ye ilk toplu göç hareketleri bu dönemde başlar. 1946-1949 yılları arasında komünist çeteciler tarafından çıkarılan **Cumhuriyet Ordusu**, **Halkın Sesi** ve **Savaş** gazeteleri Türk köylerine dağıtılır.

İç savaşın bitmesinden sonra, Türkiye ile Yunanistan arasında bir kültür anlaşması imzalanır. Bu çerçevede Gümülcine'de Celal Bayar Lisesi açılır, Türk okullarına Türkiye'den kitaplar gelmeye başlar. Ancak bu yıllarda Batı Trakya'dan Türkiye'ye göçmen akımı da hala sürmektedir.

1950'li yıllarda Batı Trakya Türk basını, Türk Yunan dostluğunu ve eğitim alanındaki olumlu gelişmeleri desteklemektedir. 1960'lara doğru daha önce Türkiye'deki öğretmen okullarına gönderilen gençler dönmeye başlarlar. Batı Trakya Türk Edebiyatı'nın temel taşlarını oluşturan bu gençler, ilk yazılarını 1957 yılında Gümülcine'de çıkmaya başlayan **Akın** gazetesinde yayınlarlar. Ardından 1963'te **Birlik** ve 1967'de **Azınlık Postası** gelir.

Bu yıllarda Batı Trakya'da yayınlanan ve Türkiye'deki gelişmelere muhalefet eden bir kaç basın organı da vardır. **Muhafazakar** (1956-1966) ve **Sebat** (1957-1977) adlı gazeteler bu grubun en ünlüleridir. Batı Trakya'da basın iki

cepheye ayrılmış gibidir. Bu iki cephe arasındaki ilerici-gerici kavgası yıllarca devam eder.

1967'deki darbe ve arkasından gelen cunta yönetimi sırasında basına sansür uygulanmaya başlanır. 1974'te cuntanın yıkılmasından günümüze kadar Batı Trakya'da yirmi beş civarında Türkçe dergi ve gazete yayınlanır. Bunların çoğu kısa sürede kapanır. Bir kısmı aralıklarla çıkmaktadır. **İleri** (1975), **Gündem** (1996), **Trakya'nın Sesi**, **Olay**, **Rodop Rüzgarı**, **Özgür Balkan** (1997) gazeteleri ise yayınlarına muntazam olarak devam etmektedirler.

Son yıllarda bölgede yayınlanan önemli dergiler vardır. Bunlardan ilki Batı Trakya Türklerinin tek kültür- sanat-edebiyat dergisi olan ve 1989'da yayınına başlanan **Şafak**'tır. İkincisi 1982'de yayına giren **Arkadaş Çocuk Dergisi**'dir. Diğerleri ise 1982'de yayınlanan ve dini içerikli bir dergi olan **Hakka Davet**, aktüel içerikli aylık dergi **Öğretmenin Sesi** ve **Gündem**'in çocuk eki olan **Boncuk** dergisidir. (*Mümin,1999; Sağlam,1999*)

ROMANYA'DA TÜRKÇE BASIN

İmparatorluğa bağlı Özerk statülü prenslikler olarak Osmanlı hayatında 15 ve 16. Yüzyıldan beri var olan Romanya'nın İmparatorluk literatüründeki adı, Eflak ve Boğdan'dır. 1877-1878 Osmanlı Rus Harbinden sonra imzalanan Berlin Antlaşmasıyla bağımsızlığını kazanan Romanya'da küçük bir azınlık olarak yaşayan Türklerin basın tarihi, 1800'lerin sonlarına kadar geri gider.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar geçen süre içinde; Dobruca, Bükreş, Köstence, Pazarcık, Mecidiye ve Silistre gibi merkezlerde otuza yakın dergi ve gazete yayımlanmıştır. Çoğu kısa ömürlü olan bu yayınların dökümü şöyledir:

İkinci Dünya savaşı sonrasında başlayarak

Yayının Adı	Yayın Tarihi	Yayın Yeri
Dobruca Gazetesi	1888-1894	Dobruca
Sadakat	1897	

Şark	1898	Bükreş
Sada-i Millet	1898	Bükreş
Dobruca	1901	Köstence
Çolpan	1909	İstanbul
Tonguç	1909	İstanbul
Dobruca	1909	İstanbul
Işık	1909-1910	İstanbul
Işık Dergisi	1914-1915	Mecidiye
Mektep ve Aile Mecmuası	1915-1916	Mecidiye
Dobruca	1919-1924	Dobruca
Tuna (eski Dobruca)	1924	Ruscuk
Hayat	1921	Dobruca
Tan	1921	Dobruca
Romanya	1921	Pazarcık
Haber	1921	Pazarcık
Tuna	1925-1938	Silistre
Güneş Sahili	1928-1929	Balçık
Hak Söz	1929-1941	Silistre
Bizim Sözü	1929	Pazarcık
Emel Mecmuası	1930-	Pazarcık,Ankara,İstanbul
Türk Birliği	1930-34-40	Pazarcık
Yıldırım	1932	Pazarcık
Tuna	1936	Silistre
Hak	1936	Köstence
Deliorman	1936	Silistre
Çardak	1937-1940	Kamerler köyü
Bora	1938	Silistre

1989 devrimine kadar devam eden komünist dönemde Türkçe yayın yapılmamıştır denilebilir. 1981 yılında **Romanya'daki Müslümanlar** dergisinin sadece bir sayısı çıkar. Yıllık dergi olarak planlanan Renkler'in 1987,1988,1992 ve 1995'te birer sayısı yayınlanır (Kerim,1999; Ülkü-sal,/1987).

1989 Devriminden sonra yayın hayatına giren ve hala çıkmaya devam eden iki aylık gazete, bu günkü Romanya Türklerinin yegane basın organlarıdır: **Karadeniz** ve **Hak Ses**. Bu günlerde ku-

ruluşunu tamamlamaya çalışan "Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Merkezi" ise bütün Tuna Boyu Türklerinin yayın organı olması planlanan **Tuna Mektupları**'nı çok kısa bir süre içinde çıkarmaya hazırlanmaktadır.

GAGAUZ YERİNDE TÜRKÇE BASIN

Romanya, Kuzeydoğu Bulgaristan, Ukrayna gibi çeşitli Balkan ülkelerine dağılmış olarak yaşayan Gagauzların, günümüzde en yoğun olarak

yerleştikleri bölge, Moldova'da Gagauz Yeri Otonom Bölgesi'dir. Gagauzca ise, bu günkü Oğuz Türkçesi içinde yer alan ve tarih içinde daima Anadolu Türkçesi ile paralellliğini koruyan bir Türk ağzıdır.

Gagauz ağzıyla meydana getirilen gelenekli bir yazılı edebiyat teşekkül etmemiştir. Sözlü halk edebiyatı ise türkü, mani ve destanlardan oluşmaktadır. Anadolu'daki sözlü edebiyatın Balkanlardaki varyantı görünümündeki bu edebi verimlerin yanı sıra günümüzde, Gagauz aydınlarının çabasıyla sözlü edebiyatın derlenip yazıya geçirilmesi ve çağdaş edebi türlerin denenmesi çalışmaları vardır. Bu çalışmalarda dikkati çeken nokta, yüzyıllar boyunca Anadolu Türkçesinin bir varyantı olma özelliğini koruyarak bütünden kopmamayı başaran Gagauzca'nın Slav dillerinin etkisiyle farklı bir cümle yapısına yönelmesidir.

Hızla küreselleşen dünyada, kültürlerin farklılıklarını koruyarak ayakta kalabilecekleri gerçeğini, yapay farklılıklar yaratarak orijinal olmak şekline dönüştürmemek gerekir. Zira küreselleşmenin bir başka olmazsa olmaz şartı da bütünden uzaklaşarak farklılaşmaya çalışan küçük parçaların, hızını artıran değişim karşısında tutunamayacaklarıdır. Yazılı bir edebiyata sahip olmadan yüz yıllarca yaşamış bir dil olan Gagauzca'nın istikbali, kendisini bu güne ulaştıran sağduyulu halk geleneğini devam ettirerek Anadolu Türkçesinin cümle yapısına yaklaşmakta ve Slav dillerinin etkisiyle oluşmaya başlayan yapay orijinalitelerden uzak kalmakta aranmalıdır.

Bu küçük nottan sonra, Gagauz Türkçesi ile yayımlanan dergi ve gazetelere kısaca bir göz atmak gerekirse, 1906-1910 yıllarında bilim ve din adamı Mihail Çakır'ın çıkardığı **Din Yaprakları** ilk yayın organıdır. 1960'ta **Moldova Socialista**

gazetesinde Türkçe sayfalar yayınlanır.

Başkent konumundaki Komrat'ta son yıllarda basın faaliyetleri hız kazanmıştır, 1988'de **Ana-sözü**, 1990'da **Kırlangıç** çocuk dergisi, ardından da **Gagauz Sesi** ve **Halk Birliği** gazeteleri ile **Sabaa Yıldızı** ve **Güneşçik** dergileri yayınlanmaya başlanır.

SONUÇ:

Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa kıtasındaki kültür merkezleri olan Balkan şehirlerinde Türkçe basın yayın hayatı 1800'lü yılların son çeyreğinde başlar. 19. ve 20. yüzyılların karmaşık siyasî ilişkilerinin ve bu ilişkiler sürecinde yaşanan göçlerin, sosyal dalgalanmaların olumsuz etkilerine rağmen söz konusu şehirler günümüzde de birer kültür merkezi olma özelliğini korumaktadır.

Son iki yüz yıldır sahnede olan bütün güçlüklerle, zor şartlara rağmen Balkanlarda Türkçe gazetecilik geleneği, idealist ve mücadeleci aydınlar tarafından yaşatılmaktadır. Bu süre içinde sadece Bulgaristan Türkleri tarafından çıkarılan süreli yayın sayısının 190'ı, Yugoslavya Türkleri tarafından çıkarılanların sayısının 50'yi, Yunanistan'da çıkarılanların sayısının ise 70'i geçmesi ve bu yayınların önemli bir kısmının fonksiyonel olması da bu düşüncemizi desteklemektedir.

Son on yıldır yaşanan değişimin, Balkanlarda bütün hayatı, bu arada basın yayın çalışmalarını da etkilediği açıktır. Bu değişimin olumlu taraflarını öne çıkararak yeni bir hamle yapan Balkanlardaki Türk gazetecilerin, geçmişle olan bağlarını sürekli güçlendirerek geçen yüzyıllarda bölgedeki Türk toplumlarının yüz akı olmuş gazetecilik geleneğinin bütün imkânlarından da faydalanmayı sürdüreceklerini ümit ederim.

AÇIKLAMALAR

1. Detaylı bilgi için Murat Adalı'nın bir kısmı burada özetlenen makalesine bakılabilir.
2. Bulletin des Nouvelles/ Haberler Bülteni, 1795
3. Detaylı bilgi için İsmail Eren, Uygur Kocabaşoğlu ve Ömer Turan'ın çalışmalarına bakılabilir.

KAYNAKLAR

- ADALI, Murat (1994), "Değişen Balkanlar", *Yeni Türkiye*, S. 1.
- Avrupa'da Türkçe Yayınlar Sempozyumu* (1996), Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları, No: 11.
- ÇAVUŞEV, İsmail A. (1999), "Totaliter ve Posttotaliter Devirde Bulgaristan'da Türkçe Süreli Basın", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, s.7-108, TDK; Ankara, 420 sayfa.
- DELİORMAN, Altan (tarihsiz), "Bulgaristan'da Türk Gazeteleri ve Milliyetçi Gazeteciler." *Bulgaristan Türkleri, Yakın Tarih ve Hatıralar, I*, İstanbul, s. 53-55.
- EREN, İsmail (1970), "Rumeli'de Türk Kültürü", *Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını*, 40 sayfa.
- EREN, İsmail (1965) "Tuna Vilayet Matbaası ve Neşriyatı 1864-1877", *Türk Kültürü*, C.III. s. 27.
- KAYA, Fahri (1999), "Makedonya'da Türkçe Yayın Hayatı", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, s. 251-282, TDK; Ankara, 420 sayfa.
- KERİM, Yusuf (1999), "Bulgaristan'da Süreli Basın", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, s. 167-184, TDK; Ankara, 420 sayfa.
4. Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında, Balkanlarda Türkçe basın konusunu ele alan geniş bir bibliyografya taranmış ve gözden geçirilen eserler kaynaklar bölümüne alınmıştır. Ancak, söz konusu eserlerin dördünden doğrudan iktibaslar yapılmadığı ve genel hatları ile içerdikleri bilgilerden yararlandığı için metin içinde kaynak gösterimine gidilmemiştir.
- KERİM, Yusuf (1999), "Bulgaristan'da 1878-1944 Döneminde Çıkmış olan Gazete ve Dergilerin Alfabe Sırasıyla Cetveli", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, s.185-196, TDK; Ankara, 420 sayfa.
- KERİM, Altay (1999), "Romanya'da Kitap, Gazete, Dergi ve Radyo Yayın Hayatı", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, s.317-334, TDK; Ankara, 420 sayfa.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur (1991), "Tuna Vilayet Gazetesi", *OTAM*, S. 2.
- KOLOĞLU, Orhan (1996) "Osmanlılar'da Basın ve Kamuoyu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.6, s.147-219, İz Yayıncılık, İstanbul.
- MÜMİN, Mücahit (1999), "Batı Trakya'da Türkçe Yayın Hayatı", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, s.365-374, TDK; Ankara, 420 sayfa.
- POPOVIC, Aleksandre (1995), "Balkanlarda İslam", İnsan Yayınları, İstanbul 398 sayfa.
- SAĞLAM, Feyyaz (1999), "Batı Trakya'da Türkçe Yayınlar", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, s.357-364, TDK; Ankara, 420 sayfa.
- SAĞLAM, Feyyaz (yayıma hazırlayan), (1998),

- İkinci Uluslararası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu*, Buca Belediyesi Tayını, İzmir, 266 sayfa.
- ŞEH, Gayur (1999), "Makedonya'da Türkçe Radyo ve Televizyon Programları", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, s.309-316, TDK; Ankara, 420 sayfa.
- TUNA, C. (1983), "Yugoslavya'da Türk Kültür, Öğrenim ve Yayın Kurumları", *Sesler Dergisi*, S. 19.
- TURAN, Ömer (1998), *The Turkish Minority in Bulgaria 1878-1908*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 350 sayfa.
- TURAN, Ömer (1996) "Makedonya ve Bulgaristan'da çıkan Türkçe Süreli Yayınlar", *Avrupa'da Türkçe Yayınlar Sempozyumu*, Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Yayınları, no. 11, Amsterdam, 116 sayfa.
- Türk Dünyası El Kitabı, C. 4, 1998, *Türkiye Dışı Türk Edebiyatları*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 512 sayfa.
- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.1,6, (tarihsiz), İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÜLKÜSAL, Müstecib (1972) "Balkan Yarımadasındaki Türkler", *Emel*, S. 72.
- ÜLKÜSAL, Müstecib (1987), *Dobruca ve Türkler* (2. bs.), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 258 sayfa.
- VİRMİÇA, Raif (1999), "Yugoslavya'da Yayın Hayatı", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri*, s. 197-214, TDK; Ankara, 420 sayfa.

THE TURKISH MEDIA PRESS IN THE BALKANS

Assist. Prof. Dr. Ayşenur İSLAM
Başkent University, Faculty of Science and Arts

ABSTRACT

The Turkish media and press in the Balkan cities, which were the cultural centres of the Ottoman Empire in Europe, began in the last quarter of the 19th century. The complicated political relationships and the immigration and social instabilities created from these relations during the 19th and 20th centuries have continued till this day with its negative effects.

Despite the difficulties which have occupied the stage in the last two centuries, the tradition of Turkish press and media has been kept alive by idealistic and committed intellectuals. The fact that during this time the journals published by the Bulgarian Turks were over 190, Yugoslavia Turks were over 50 and the publication in Greece were over 70, proves the idea that this publications are functional.

It is clear that the changes in the last ten years have effected the life in the Balkan's along with these media press releases. The Turkish media in the Balkans with an effort to put forward the positive sides of this change, have taken a step forward and have continued the tradition of media press which has been the pride of the Turkish communities in the region through the centuries.

Key Words:

Turkish Media in the Balkans, Rumeli Press, Turkish Journalism in the Balkans

АНАЛИЗ ТУРЕЦКОЙ ПРЕССЫ НА БАЛКАНАХ

Д-р Айшенур ИСЛАМ
Башкентский Университет
Факультет гуманитарных и естественных наук

РЕЗЮМЕ

Турецкая пресса в балканских городах, которые являлись культурными центрами Османской Империи на европейском континенте, начала свою жизнь в последней четверти 19-го века. И, несмотря на перипетии политических событий 19 и 20го веков и массовые эмиграции, связанные с этим, а также негативное влияние социальных потрясений, она продолжала существовать.

Традиция турецкой прессы на Балканах продолжает жить последние два столетия благодаря усилиям идеалистической и самоотверженной интеллигенции, несмотря на все трудности. В течение этого времени количество изданий, выпускаемых болгарскими турками, превысило 190, югославскими турками – 50, в Греции – 70 и то, что все они являются функциональными, еще раз подчеркивает эту мысль.

Общеизвестно, что изменения, происходящие последние десять лет, повлияли на все стороны жизни на Балканах, и в том числе на прессу и средства массовой информации. Вооружившись положительными сторонами этих изменений и усиливая связь с прошлым, турецкие журналисты на Балканах продолжают традицию журналистики, которая была достоинством турецких общин региона в течение последних столетий.

Ключевые слова:

Турецкая пресса на Балканах, Пресса Румелии, Турецкая журналистика на Балканах,
Турецкие журналы на Балканах

